

המתאחדת בבת הברז

גליון תורני לליבוך ההלכה ולאסוקי שמערתא
אליבא דהלכתא במסגרת מפעל 'הליכות עולם'

פרשת בא תשפ"ג
גליון ל"ב

בירור הלכה

הרב חיים יהודה הרצל

מוקצה דשלהבת

תאורת חירום, קומקום שבת,
וגוף חימום פל. טי. סי.

דבר המערכת

המקום: ורשא בירת פולין, השעה: ערב שבת קודש, כעשרים דקות לפני השקיעה, ר' יענקל'ל ממחר מאד לשוב לביתו ולסדר דברים אחרונים קודם כניסת השבת, הוא חוצה את הכביש במקום בו אסור לחצות, שוטר פולני אנטישמי עוצר אותו באופן מידי, ומבקש ממנו להזדהות על מנת לתת לו קנס. ר' יענקל לא חושב פעמיים, הן זמנו לחוץ, הוא מוציא את הארנק ושולף משם מספר שטרות, שפה שהגויים מטיבים להבין, אך לא כעת, השוטר נותן בו את עיניו ומתריע בו חמורות כי כעת מרחפת על ראשו גם עבירת נסיון מתן שוחד לשוטר, ר' יענקל מקבל את הדו"ח לידיו ורץ לביתו. לאחר השבת נתן את לבו לטפל בדו"ח החמור, ונוכח לדעת מפי כמה עורכי דין ידועי שם כי העבירה חמורה וכי הם אינם מוכנים לייצג אותו במשפט עם עבירה ברורה כזאת. במר ליבו שם את פעמיו לעיירה גורא קאלוואריה, למעון קדשו של האמרי אמת, לאחר שסיפר את המקרה, הורה לו הרבי שיפנה לעו"ד הלל זיידמן, הלה היה מוכר בורשא כעסקן מוכשר, ובמקצועו כעורך דין, וממנו תצא הישועה, כך הורה הרבי.

ר' יענקל פנה אליו וסיפר לו על המקרה, ואף הוא כקודמיו סירב לייצג אותו במשפט, אך לאחר שאמר לו כי הוא פונה אליו בשליחות הרבי, ניאוח ליטול על עצמו את הייצוג בתיק. וכך בבית המשפט שואל השופט את הלל זיידמן מה יש לך לטעון לטובת ר' יענקל, ובין רגע בזכות ברכת הצדיק מבזיקה במוחו המשנה המוכרת במסכת שבת, שאת הלכותיה אנו לומדים כעת, "מי שהחשיך... נותן כיסו לנכרי", והלה מבאר בטוב טעם את דברי המשנה, ומסביר כי הנכרי הכי נאמן שהיה בסביבה בשעה זו היה השוטר, ואין פלא כי היהודי ביקש להפקיד אצלו את כספו, השופט שמע וקיבל, והיהודי יצא זכאי במשפט.

לאחר תקופה כשנפגש הלל זיידמן עם האמרי אמת שאלו הרבי מה עלה בגורלו של היהודי, ולאחר שסיפר על ההברקה בבית המשפט, נתחייך האמרי אמת והפטיר קצרות כדרכו בקודש "הלל, נישט קשה..."

עברו ימים והלל זיידמן מצא את עצמו בתוך שארית יהודי ורשא רבתי מתענה תחת המגף הנאצי, לימים העיד כי ברגעים הקשים נזכר במחמאה שקיבל מהאמרי אמת "הלל, נישט קשה", ומילים אלו עודדוהו ברגעים אלו.

מדי תקופה מתחדשים מוצרי חשמל שונים, מהם המשמשים לבישול ומהם לתאורה, והטכנולוגיה לא עוצרת, ופיתוחים חדשים מומצאים חדשות לבקרים, כמובן שכל אלו מחייבים בדיקה הלכתית מדוקדקת לפני השימוש בהם בשבת, לדעת ממה להיזהר ומה מותר או אסור לעשות במכשיר.

פתרונות התאורה לכשעצמם עברו התפתחות משמעותית בשנים האחרונות, אם עד היום הכרנו רק נורות ובהמשך נורות ליבון או פלורוסנטים, הרי כיום תאורת הלבד פשטה ברוב גופי התאורה המיוצרים כיום, ויש לדון בהם לגבי הטלטול בשבת. מכשיר נוסף שהומצא בשנים האחרונות הטעון בירור הוא ה-'קומקום לשבת', כאשר מדובר בקומקום רגיל המיועד לחימום המים באמצע השבוע, ולקראת שבת לחיצה על כפתור מחברת אותו באופן קבוע לבסיס, והוא משמש כמיחם שבת הרגיל שישומר רק על חום המים.

במאמר זה נעמוד על שאלת המוקצה הנוגעת למכשירים אלו, וזאת לאור הנלמד בסימן רע"ט אודות 'מוקצה דשלהבת', ודברי הפוסקים בענין.

מוקצה דשלהבת

בגמרא שבת מבואר כי נר ופתילה שיועדו להדלקת הנר בערב שבת, הפכו אף הם למוקצה לכל השבת מדין 'מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולא יומא', ומבארת הגמרא כי הנר והפתילה הופכים להיות בסיס לשלהבת הדולקת על גביהם, ולכן אף הם מוקצה לכל השבת מדין בסיס, וכן נפסק בשולחן ערוך ריש סימן רע"ט ס"א.

ובמשנה ברורה שם ביאר כי זהו המוגדר בגמרא כמוקצה מחמת איסור, שאף רבי שמעון מודה לאיסור.

אלא שבדברי הראשונים לא נתבאר מהו אכן המוקצה של השלהבת עצמה, שכן שלהבת אינה ניתנת למישוש, ואיזה מוקצה היא נחשבת ומדוע, כשיש השלכות הלכתיות לכל הסבר בנושא זה לגבי מכשירי חשמל שונים האם גם בהם שייך 'מוקצה דשלהבת'.

סיבת מוקצה דשלהבת

בביאור סיבת המוקצה דשלהבת מצאנו שני דרכים באחרונים.

בחזון איש (שבת סי' מ"א אות ט"ז) ביאר וזה לשונו "ו"ל דלעולם אין דרך הנר לטלטל בשבת דלמא תכבה, אי נמי לעולם השתמשות בנר הוא במקומו ואין דרך לטלטלה, ודבר שאין עשוי לטלטל כלל א"ע"ג דנהנה ממנו בשבת חשיב מוקצה".

ומבואר מדבריו כי המוקצה הוא מחמת ההקדה שלא לטלטל את הנר ממקומו, וכל השימוש בו הוא רק כאשר הוא מונח במקומו, והרי זה דומה למוקצה מחמת חיסרון כיס או כל דבר שמקפידים עליו מלטלטלו והוי מוקצה, והסיבה מדוע אין מטלטלים אותו או משום חשש שמא יכבה ואז לא תהיה לו תאורה בבית, או משום שזה דרך השימוש בנרות שלא מטלטלים אותם ממקומם.

אך הגר"ש ז"ל אויערבאך (מנחת שלמה ח"א סי' י"ד) כתב להקשות על דברי

החזון איש, שכן רואים אנו כי אנשים מטלטלים נרות תוך כדי שהם דולקים כמו עשיות שמלויים איתם לחופה וכדומה, ואם כן אי אפשר לומר כי זו היא סיבת המוקצה של נרות. ולכך ביאר כי סיבת המוקצה היא מכיון שאין השלהבת נחשבת לכלי, שכן בכל רגע היא מתחלפת לאש חדשה, ולכן אין לטלטל את הנר, ונמצא הדבר כי זה דומה לדברים שאינם נחשבים לכלי שהם מוקצה מחמת גופו, וכעין זה כתב באגרות משה (או"ח ח"ג נ).

העולה מדבריהם כי קיימים שתי סיבות לאיסור מוקצה דשלהבת, אחת שאין הדרך לטלטלה מחשש כיבוי או שכן דרך השימוש בה, והשנייה שהיא אינה נחשבת לכלי.

נורות ליבון

לפי כל הנ"ל יצאו הפוסקים לדון בדין נורות להט וליבון, נורות אלו היו מצויות בעבר בכל בית, כאשר בתוכם חוט המתלהט שנחשב לאש ממש, ולכאורה לגבי שאלת המוקצה כאשר נורה זו נתונה בתוך פנס וכדומה ואפשר לטלטלה, הרי תלוי הדבר בסברות דלעיל.

וכתב הגר"ש ז"ל אויערבאך שאף לדעת החזון איש הרי נורות אלו כן מטלטלים כאשר הן משמשות כפנס, ואין חשש שמא יכבו ולכן יש להתיר את טלטולם, וכן לסברתו הרי החוט שמתלהט לא מתחלף בכל רגע, ונחשב הוא לכלי שמלאכתו לאיסור, ולכן יש להתיר את טלטול נורות אלו לצורך גופם או מקומם.

הבהרה

הארכת מצב בשעון שבת

לאור כמה פניות ותגובות בענין המאמר על שעון שבת, הרינו להבהיר בזאת:

הארכת מצב קיים בשעון השבת הדיינו, כאשר החשמל או המזגן דולקים ורוצים להאריך את משך זמן ההדלקה, או לחילופין כאשר הם מכובים ורוצים להאריך את משך זמן הכיבוי, פעולה זו מותרת בשעון השבת, ואין לה כל שייכות עם גרמא, ומותר הדבר לכתחילה.

המאמרים ההלכתיים היו למראה עיני
הרה"ג ר' דוד טווערסקי שליט"א
רב דקהילתינו

לתגובות הארות והערות

ניתן להשאיר הודעה במערכת הטלפונית שלווחה 9
ו/או לפנות לפקס מספר:

153-25346226

מערכת אשריכם
072-337220

מערכת הליכות עולם
02-5359214

הרבי והמנתח

המרכז הרפואי שערי צדק הישן שבאיזור מחנה יהודה, ר' יעקב אורי עומד מחוץ למחלקה וממתין לבשורה טובה מרופא המחלקה, עם הולדת בנו, לאחר שעה ארוכה שנדמתה לנצח נצפתה דמותו של הרופא בפתח, פניו חמורות הסבר הראו כי דבר נורא אירע, לא זה המבט המבשר בשורות טובות ומושמחות, ר' יעקב עומד כשלו מביעי תחינה שקטה וממתין למוצא פיו של הרופא.

היה זה עדיין בתקופה בה בכל המרכז הרפואי עמדו רק כחמישים מיטות, והמכשור הרפואי והמשוכלל הקיים כיום לא עמד אז לרשותם, ואפילו מכשיר אקו לא היה ברשותם, המרכז הרפואי הקטן והותיק ניסה לעשות כל אשר ביכולתו לטובת החולים, אלא שעדיין היו דברים שמעבר ליכולתו.

ר' יעקב מטה אהן לשמע דברי הרופא שהסביר לאט ובקול שקט את המצב, "התינוק שנולד... סובל מבעיה נדירה... היות שהלב הקטן שלו נמצא בצד ימין וכל המערכת המספקת דם ללב נמצאת בצד שמאל ולא כצאל אנשים רגילים, הרי אספקת הדם והתמצן המגיעה אליו אינה מספיקה, התינוק כחול כמעט כל הזמן עקב אספקת הדם הנומכה שמגיעה אל לבו...", כך במילים פשוטות הוא מנחית על ר' יעקב את הבשורה הקשה, "ומה ניתן לעשות?" שואל ר' יעקב בקול מיואש, "צריך קרדילוג ממוחה" ענה הרופא, "אך היות שאצילנו אין קרדילוג, הייתי ממליץ כי תפנה למרכז הרפואי הדסה עין כרם, שם ודאי ימצא מומחה שיטפל בנך".

ר' יעקב מיהר לקחת אמבולנס שיפנה את התינוק הקטן שזה עתה נולד למרכז הרפואי הדסה עין כרם, שם נאמר לו כי יתכן שימצא מנתח קרדילוג בכיר שיואת לנתח את הרוך הנולד, ואכן במרכז הרפואי הפנו אותו ישירות לרופא המנתח שאמר כי אכן הניתוח דחוף ביותר, "ומה סיכויי ההצלחה של הניתוח?" שאל ר' יעקב בדאגה, הרופא השיב קצרות "איני יודע אם הוא ישרוד את הצניטור שלפני הניתוח", וכך במילים אלו הבין ר' יעקב את גודל הבעיה והמצוקה בה נמצא התינוק הקטן, "נני קטע הרופא את ההירוי, אתה רוצה לתחום על הטפסים ונכניס את התינוק לניתוח?" ר' יעקב התנער ממקומו וענה "יש לי רבי, אני צריך לשאול אותו מה לעשות, ולבקש שיתפלל" הרופא עיקם את אפו, אך אמר "מומלץ לעשות את זה מהר ככל הניתן, שכן התינוק חי על זמן שאול...", ר' יעקב שמע ושועט במדרגות המרכז הרפואי לעבר תחנת המוניות.

הוא נכנס בנשימה טרופה לאחת המוניות, וצויה על הנהג, "מהר, אבל מהר, לרוחב שפת אמת", הנהג שהבין את דחיפות הענין סחט את רוחות הגו ולאחר כמה דקות מצא את עצמו ר' יעקב ברחוב שפת אמת סמוך לביתו של מרן אדמו"ר רבי יוחנן זצוק"ל. הוא נכנס אל חדרו של הרבי וגולל בפניו את הבשורה הטובה עם הולדת בנו, ואיתה את תחזית הרופא המנתח כי אם לא יעשו ניתוח מייד, חיי התינוק בסכנה עקב אי אספקת דם ללב, אדמו"ר זצוק"ל חשב קמעה ואז הגיב "א קינד פון איין טאג וועט מען מאכן א ניתוח?, ניין! בשום פנים ואופן נישט!", (האם תינוק בן יומי צריך לעבור ניתוח? בשום פנים ואופן לא!).

ר' יעקב שמע וקיבל, הוא מיהר אל המונית שהמתניה לו למטות ושעק את הדרך חזרה לעבר המרכז הרפואי הדסה עין כרם, כאשר שמע הרופא את דברי אדמו"ר זצוק"ל פקח הלה את עיניו בתדהמה ושאל "האם הרבי רופא? ואם הוא רופא האם הוא ראה את התינוק? וכי מנין לו המצב הרפואי שלו?", "לך אל הרבי שוב" צוה הרופא, "ואמור לו כי אם תוך 24 שעות לא ינתח התינוק כי אזי לא יהיה כבר את מי לנתח חס ושלום", ר' יעקב עשה שוב את הדרך למעון אדמו"ר זצוק"ל ברחוב שפת אמת.

מיד עם כניסתו חזר שוב אדמו"ר זצוק"ל ואמר "אין האב שוין געזאגט נישט מאכן דעם ניתוח!", (הרי אמרת כבר לא לעשות את הניתוח), ור' יעקב שב למרכז הרפואי עם דברי אדמו"ר זצוק"ל הנחרצים, "אם כך" אמר הרופא, "קח אותו מכאן, איני רוצה שיקרה חס ושלום הדבר הנורא מכל כאן במרכז הרפואי", ר' יעקב המבולבל שמע את הדברים, ולא ידע את נפשו, אביו ר' סנדר זצ"ל שעמד לצידו וראה את הנעשה אמר לו "קח אמבולנס ונחזיר את התינוק לשערי צדק, שם כבר נסתדר", אמבולנס הגיע ור' יעקב עם אביו ר' סנדר זצ"ל ובנו התינוק בן היום עשו את דרכם שוב לשערי צדק, כבר בכניסתם דיגל ר' סנדר על חדר המיון, וניגש עם התינוק היישר אל מחלקת הלידים שבבית הרפואה, הוא הניח את התינוק על אחת המיטות הפנויות שהיו שם ומיהר לקרוא לרופא ד"ר איזקסון, כשראה הרופא את התינוק אמר "היי אמרתי לכם אין לי כאן קרדילוג שיועד לנתח ילדים, שיטפל בתינוק ומה תרצו

אמנם להלכה כתב הגרש"ז שמכיון שלא ברורה דיה סיבת המוקצה בשלהבת יש לאסור כל טלטול נורות אלו, וכן נקטו רוב הפוסקים.

נורות לד ותאורת חירום

לגבי נורות הלד הרי אין בהם כל שלהבת המתלהטת, ולכן בהם לכאורה אין כל חשש טלטול לדעת כל השיטות, וכן הוא הדבר לגבי תאורת חירום, המופעלת על סוללות וקבועות בה נורות לד שמתור לטלטלה לצורך גופו ומקומו, והיינו כאשר המנורה דולקת בזמן בין השמשות, שאז היא נחשבת לכלי שמשמשים בו.

הטיית מיחם וטלטול פלטה חשמלית

אמנם לגבי פלטה חשמלית שיש בה גוף חימום המתלהט, וכן הדבר לגבי מיחם חשמלי הפועל במצב שבת, כתבו הפוסקים כי יש לאסור את טלטולם משום מוקצה דשלהבת, ואסור לטלטלם אף לצורך גופם ומקומם, וכן הדין לגבי רדיאטור חשמלי שיש בתוכו גוף חימום המתלהט שאין לטלטלו בשבת, אמנם יכול לטלטלם מהצד או ברגל וכמו במוקצה מחמת גופו.

ולפי זה יש לאסור את הטייתו של מיחם חשמלי כאשר נותרים בו רק קצת מים בכדי להוציאם, שכן בכך הוא מטלטל מוקצה.

בסיס לדבר האסור והמותר

כאמור לעיל הרי מיחם מים וכן פלטה חשמלית הופכים להיות בסיס לדבר האסור, ויש לעיין מדוע לא יחשב המיחם לבסיס לדבר והמותר, שכן יש בו גם מים שהם נצרכים לשבת עצמה, ואם כן יהיה מותר לטלטל את כל המיחם מדין בסיס לאיסור ולהיתר. (שאי אפשר להסיר את האיסור מנו.)

אך רבים פקפקו בהיתר זה, שכן ודאי שגוף החימום עולה בחשיבותו על המים שבמיחם, ואם כן מצד דין בסיס לאיסור ולהיתר, אין להיתר את טלטול המיחם.

קומקום במצב שבת

בשנים האחרונות נפוץ בשוק קומקום מיועד לחימום מים באמצע השבוע, ויש בו אפשרות למצב שבת, המעבר למצב שבת כרוך בשתי פעולות, האחת לחוץ על הכפתור שמעביר את גוף החימום למצב שמירת חום בלבד, ללא השפעת התרמוסטט, ואף מבטל את האפשרות להחיצה על כפתור ההרתחה, והפעולה השניה היא קיבוע הקומקום לבסיס באמצעות שני זיזים היוצאים מהבסיס ומבורגים לתוך הקומקום, ואז בכל שימוש בקומקום בשבת מתרומם עמו גם הבסיס עצמו.

ולכאורה לפי האמור לעיל יש לאסור לכתחילה את השימוש בקומקום זה, שכן בכל פעם בה מוזגים מים לתוך הכוס, הרי מטלטלים את גוף החימום עצמו, וזה אסור מצד מוקצה דשלהבת.

אמנם יש שכתבו כי לגבי קומקום זה אפשר לצרף שני היתרים, האחד שהקומקום עצמו מיועד לטלטול, ולכך נוצר, ואם כן אין כאן מוקצה דשלהבת גם לדעת החזון איש, ועוד שהקומקום עצמו הוא בסיס להיתר שזה המים שבתוכו שיש להם חשיבות שכן נצרכים הם בשבת עצמה, ולכן יש להקל בזה.

גוף חימום פי. טי. סי. (P.T.C.)

בכדי לפתור את שאלת המוקצה דשלהבת בקומקומים אלו, פיתחו בתקופה האחרונה קומקום חשמלי חדש, שיש לו שני גופי חימום, ובכל ימות השבוע עובד הקומקום על גוף החימום הרגיל, ואילו כאשר מעבירים את הקומקום למצב שבת גוף החימום הרגיל מושבת לחלוטין, ובמקומו נכנס לפעולה גוף חימום פי. טי. סי. (P.T.C.), המעלה בגוף חימום זה שהוא אינו מגיע לעולם לכדי התלהטות, ואם כן אין בו משום מוקצה דשלהבת.

ואכן בקומקום כזה מותר להשתמש בשבת, ללא כל חששות. (קומקום זה מיוצר ע"י חברת אור לשבת בהשגחת המכון הטכנולוגי הלהכה).

[עיין במסגרת על שאלות נוספות העלולות להתעורר בשימוש בקומקום מסוג זה.]

העולה להלכה

- א. טלטול נר או פתילה המשמשים לנר שדלק בזמן בין השמשות אסור אפילו לצורך גופם או מקומם, שכן הם נחשבים בסיס לשלהבת שהיא מוקצה.
- ב. טלטול נורות ליבון או כל מכשיר חשמלי שיש בו גוף חימום המתלהט, אסור משום מוקצה דשלהבת, ומותר רק באופנים המותרים כגון טלטול מן הצד או בגופו.
- ג. הטיית מיחם לצורך הוצאת מים, יש לאסור משום מוקצה דשלהבת, שכן יש בהם גוף חימום המתלהט, ויש שהקילו בזה מכיון שהמיחם משמש גם כבסיס למים שהם היתר.
- ד. קומקום חשמלי עם מצב שבת, יש שהקילו בו בכל אופן מכיון שהוא מיועד לטלטול, והוא בסיס גם למים שבתוכו, ויש שהקילו רק כאשר מורכב בו גוף חימום שאינו מתלהט, ואז אין מוקצה דשלהבת.
- ה. נורות לד וכן כל מכשיר חשמלי שאין בו גוף חימום, מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו.

קומקום מצב שבת

בשוק כיום מצויים קומקומים לשבת בהכשרים שונים, בקומקומים אלו יש כפתור המעביר את גוף החימום למצב שבת, וכן מונע את הלחיצה על כפתור ההרתחה, מלבד זאת ישנם זיזים המקבעים את הקומקום לבסיס באופן קבוע. מפנייה שערךנו למכון הטכנולוגי הלהכה בראשות הרב הלפרין, התקבלה התשובה כי בנתינת כתב ההכשר על קומקום השבת **שבהשגחתם**, נתנו את הדעת על שאלות נוספות, והם:

א. מנגנון הקיבוע מחוזק יותר מאשר בדגמים הרגילים, כך שאין חשש לניתוק אפשרי בשבת של הקומקום מהבסיס.

ב. התרמוסטט מבטול לגמרי והוא אינו פועל כלל גם כאשר טמפרטורת המים נמוכה מאד.

ג. כמבואר במאמר ישנו גוף חימום נוסף שאינו מתלהט כלל, המועיל במצב שבת, וגוף החימום הרגיל מושבת לחלוטין, כך אין שאלה של מוקצה דשלהבת.

מובן כי בכל רכישה של קומקום כזה יש לבדוק היטב את כשרות המוצר, ובשעת הצורך לעשות שאלת חכם.

